

**Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο Χάρτης των
Θεμελιωδών Δικαιωμάτων**

του καθηγητή Βασιλείου Σκουρή

Προέδρου Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

(Αντιφώνηση του τιμωμένου κατά την ανακήρυξή του σε Επίτιμο

Διδάκτορα Νομικής του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου)

Η σημερινή εκδήλωση έχει για μένα διπλή σημασία. Πρώτον διότι ολοκληρώνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ένας κύκλος είτε πραγματικής συμμετοχής είτε συμβολικής ένταξής μου στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα που καλλιεργούν την επιστήμη μας. Ξεκίνησα πολύ νέος στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, που με τίμησε αργότερα με τον τίτλο του επίτιμου διδάκτορα, συνέχισα για πολλά χρόνια στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης που μου απένειμε τη μέγιστη διάκριση του χρυσού Αριστοτέλη, πρόσφατα ανακηρύχθηκα επίτιμος διδάκτορας του Παντείου Πανεπιστημίου και σήμερα παραλαμβάνω τα διάσημα του επίτιμου διδάκτορα του αρχαιότερου ελληνικού Πανεπιστημίου. Είναι λοιπόν φυσικό να αισθάνομαι τιμή και συγκίνηση και να χρωστώ ευγνωμοσύνη στους συναδέλφους της Νομικής Σχολής του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου για την πρωτοβουλία και στους ομοτέχνους μου του Τομέα Δημοσίου Δικαίου για την πρότασή τους. Απευθύνω ιδιαίτερες ευχαριστίες στον Πρύτανη του Πανεπιστημίου, στον Κοσμήτορα της Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, στον Πρόεδρο του Τμήματος Νομικής, κυρίως όμως στη συνάδελφο και καλή φίλη καθηγήτρια κ. Ηλιοπούλου-Στράγγα για την πολύ θετική μέχρι υπερβολική αποτίμηση του επιστημονικού μου έργου και τη διάθεσή της να σκιαγραφήσει τη σταδιοδρομία μου με τα ζωηρότερα χρώματα, να αγνοήσει αδυναμίες και ελαττώματα και να μεγιστοποιήσει τις επιτυχίες μου, αλλά και για την αποφασιστική της συμμετοχή στη διοργάνωση της εκδήλωσης. Ο δεύτερος λόγος που καθιστά τη σημερινή ημέρα ξεχωριστή είναι η παρουσία του Χρήστου Ροζάκη, με τον οποίο μάς συνδέει η παράλληλη πορεία στους δύο ευρωπαϊκούς δικαιοδοτικούς μηχανισμούς. Γνωρίζω πόσο βαθιά είναι η εκτίμηση που τρέφουν στο πρόσωπο του κ. Ροζάκη οι συνάδελφοί του στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, γνωρίζω πόσο σπουδαία υπήρξε η συμβολή του στην εμπέδωση και διάδοση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη και νιώθω μεγάλη χαρά που μετέχω και εγώ στην απόδοση τιμής στο πρόσωπό του.

Η αποψινή τελετή, όπως άλλωστε περιέγραψε και ο καθηγητής κ. Κλαμαρής, τιμά όχι μόνο τα πρόσωπα, αλλά εμμέσως και τα δύο Δικαστήρια στα οποία θητεύουμε και αποτελεί αναγνώριση της συμβολής τους τόσο στην Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση υπό την ευρεία της έννοια όσο και στη νομική επιστήμη γενικότερα. Και πρέπει να τονίσω ότι, στην παρούσα συγκυρία η αναγνώριση αυτή καταδεικνύει ότι στην Ελλάδα, η οποία ομολογουμένως διέρχεται την πιο σύνθετη και πιο σοβαρή πολιτικοοικονομική κρίση των τελευταίων δεκαετιών, τα δικαιοδοτικά όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) εξακολουθούν να αποτελούν σημείο αναφοράς.

ΕΙΣΑΣΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Θεωρώ πως οι λόγοι για τους οποίους επέλεξα για την αποψινή μου ομιλία ένα θέμα που άπτεται της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι προφανείς και δεν χρειάζονται εξηγήσεις. Η πρόσφατη αναγωγή του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε νομικά δεσμευτικό κείμενο ίδιας τυπικής ισχύος με τις Συνθήκες αποτέλεσε ένα αναμφισβήτητο βήμα προόδου, καθώς με την εξασφάλιση ενός επιπέδου διαφάνειας, σαφήνειας και ασφάλειας δικαίου στον τομέα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ενισχύεται η δημοκρατική νομιμοποίηση της ΕΕ και προωθείται αποφασιστικά η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Επιπλέον η επικείμενη ένταξη της ΕΕ στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) αναμένεται να δημιουργήσει τις συνθήκες για μια πιο αρμονική συνύπαρξη των συστημάτων προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρώπη.

Ο ΧΑΡΤΗΣ ΩΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΚΑΙ ΩΣ ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

Οι εξελίξεις αυτές συνιστούν το αποτέλεσμα μιας σταθερής πορείας προς την κατεύθυνση του σεβασμού και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο

πλαίσιο της ΕΕ, στην οποία πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξε η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ).

Συγκεκριμένα, ήδη από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '70 το Δικαστήριο συνειδητοποίησε ότι οι ιδρυτικές συνθήκες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δεν αποτελούσαν απλά διεθνείς συμφωνίες, αλλά εγκαθίδρυν μια υπερεθνική έννομη τάξη με οιονεί συνταγματικό χαρακτήρα. Μία τέτοιου είδους έννομη τάξη δεν θα ήταν δυνατό να αγνοεί την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ιδιωτών. Σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώθηκε η νομολογία σύμφωνα με την οποία τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα των γενικών αρχών του δικαίου, την τήρηση των οποίων εξασφαλίζει το Δικαστήριο. Προς τούτο, το Δικαστήριο εμπνεύστηκε από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και από τα στοιχεία που παρέχουν οι διεθνείς πράξεις περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, για τις οποίες τα κράτη μέλη έχουν συνεργασθεί ή στις οποίες έχουν προσχωρήσει, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την ΕΣΔΑ.

Όσον αφορά ειδικότερα το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, με την κύρωση της συνθήκης της Λισσαβόνας και την αναγωγή του Χάρτη σε νομικά δεσμευτικό κείμενο ανώτερης τυπικής ισχύος, δυνάμει του άρθρου 6 παράγραφος 1 ΣΛΕΕ, ο Χάρτης καθίσταται μέρος του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης και επιτελεί πλέον την εξής τριπλή λειτουργία. Πρώτον, αποτελεί βοήθημα για την ερμηνεία του δικαίου εν γένει καθώς τόσο το παράγωγο δίκαιο της Ένωσης όσο και το εθνικό δίκαιο, το οποίο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Ευρωπαϊκού δικαίου, πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως των διατάξεων του Χάρτη. Δεύτερον, οι διατάξεις του μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βάση για τον δικαστικό έλεγχο νομοθετικών πράξεων τόσο των οργάνων της Ένωσης όσο και των εθνικών αρχών, όταν αυτές βρίσκονται εντός του πεδίου εφαρμογής του Ευρωπαϊκού δικαίου. Τέλος, εξακολουθεί να συνιστά πηγή έμπνευσης για την άντληση γενικών αρχών του Ευρωπαϊκού δικαίου.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να επισημάνω ότι η αναγωγή του Χάρτη σε νομικά δεσμευτικό κείμενο δε συνεπάγεται τον μετασχηματισμό της ΕΕ σε οργανισμό ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ούτε κατ'επέκταση καθιστά το ΔΕΕ ένα δεύτερο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Από τη μια πλευρά, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ως όργανο μιας άλλης έννομης τάξης, εφαρμόζει ένα σύστημα, το οποίο συγκροτούν τα άρθρα της Ευρωπαϊκής

Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αντίθετα, το ΔΕΕ, ως το ανώτατο δικαστήριο της ΕΕ, εφαρμόζει και ερμηνεύει τη νομοθεσία της Ένωσης, μια εκτεταμένη νομοθεσία που άπτεται πολλών διαφορετικών πεδίων. Συναφώς το ΔΕΕ αποφαίνεται ως προς τη συμβατότητα με τα θεμελιώδη δικαιώματα των πράξεων των οργάνων της Ένωσης εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων οι οποίες της έχουν παραχωρηθεί, καθώς και των πράξεων των κρατών μελών όταν αυτές εμπίπτουν στο ρυθμιστικό πεδίο του δικαίου της Ένωσης. Κύρια αποστολή του ΔΕΕ και σε αυτή τη διαδικασία παραμένει η εξασφάλιση της ενότητας και τήρησης του δικαίου της Ένωσης.

Η ΣΧΕΤΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΕΕ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΙΣΣΑΒΟΝΑΣ

Σε αυτό το πλαίσιο, οι συνέπειες της υποχρεωτικής εφαρμογής του Χάρτη έγιναν αμέσως εμφανείς στη νομολογία του ΔΕΕ. Κατά τη διάρκεια του 2010, ο Χάρτης αποτέλεσε αντικείμενο αναφοράς σε τριάντα αποφάσεις.

Ως προς τη μέθοδο άντλησης θεμελιωδών δικαιωμάτων, είναι αξιοσημείωτο ότι, σε αντιδιαστολή προς την παλαιότερη νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και κυρίως η ΕΣΔΑ αποτελούσαν προνομιακή πηγή, πλέον ο Χάρτης καθίσταται σημείο εκκίνησης και αναφοράς. Ειδικότερα, στα πλαίσια μιας νέας προσέγγισης, το Δικαστήριο λαμβάνει ως αφετηρία τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Χάρτη, τα εφαρμόζει με βάση την προϋπάρχουσα νομολογία του, καθώς και τη σχετική νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, και επικαλείται μόνο σε μια δεύτερη φάση και μόνο αν είναι απαραίτητο, τις διατάξεις της ΕΣΔΑ.

Καθώς ο Χάρτης απασχολεί με ολοένα αυξανόμενη συχνότητα αλλά και υπό πολλές διαφορετικές οπτικές γωνίες το ΔΕΕ, είναι φυσικό να προκύπτουν ζητήματα σχετικά με το ακριβές πεδίο εφαρμογής του, την ορθή ερμηνεία των διατάξεών του, το επίπεδο προστασίας που καθιερώνει καθώς και τη σχέση του με άλλες πηγές προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ιδίως την ΕΣΔΑ, δεδομένης και της επερχόμενης προσχώρησης της ΕΕ στο σύστημα της τελευταίας.

ι) Πεδίο εφαρμογής

Το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη ρυθμίζεται καταρχήν από τις γενικές διατάξεις που περιλαμβάνονται στον τίτλο VII και συγκεκριμένα στο άρθρο 51 του Χάρτη. Το

άρθρο αυτό ορίζει ότι οι διατάξεις του Χάρτη απευθύνονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη, όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Παράλληλα, υπενθυμίζεται ότι ο Χάρτης δεν διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης πέραν των αρμοδιοτήτων της Ένωσης ούτε θεσπίζει νέες αρμοδιότητες και υποχρεώσεις για την Ένωση, ούτε τροποποιεί τις ήδη υπάρχουσες και οριζόμενες στις Συνθήκες.

Με το άρθρο 51 του Χάρτη τίθεται εκ πρώτης όψεως ένα σαφές πλαίσιο στις σχέσεις μεταξύ των διακριτών συστημάτων προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Ωστόσο, οι απόψεις διχάζονται όσον αφορά την ερμηνεία του σημείου, όπου ορίζεται ότι οι διατάξεις του Χάρτη απευθύνονται στα κράτη μέλη όταν τα τελευταία καλούνται να εφαρμόσουν το δίκαιο της Ένωσης.

Ειδικότερα, ερωτηματικά ανακύπτουν καθώς η διατύπωση της διάταξης δίνει την εντύπωση ότι ο Χάρτης δεσμεύει τα κράτη μέλη αποκλειστικά στις περιπτώσεις μεταφοράς διατάξεων του δικαίου της Ένωσης στην εθνική έννομη τάξη. Αντίθετα, σύμφωνα με το σχετικό σημείο των επεξηγήσεων του Χάρτη, η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων που καθορίζονται στο πλαίσιο της Ένωσης επιβάλλεται στα κράτη μέλη όταν ενεργούν εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, δηλαδή σε όλες εκείνες τις περιπτώσεις που αφορούν πράξεις εθνικού δικαίου οι οποίες συνδέονται με το δίκαιο της Ένωσης, αλλά δεν πηγάζουν από την ανάγκη εφαρμογής του στην εσωτερική έννομη τάξη.

ii) Εμβέλεια και ερμηνεία των δικαιωμάτων και των αρχών

Περνώντας στο ζήτημα της εμβέλειας και ερμηνείας των δικαιωμάτων και των αρχών του Χάρτη παρατηρούμε ότι ο ίδιος ο Χάρτης, τόσο στο προοίμιό του όσο και στο άρθρο 52, θεσπίζει κανόνες για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να ερμηνεύονται οι διατάξεις του. Για παράδειγμα, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά το άρθρο 52 παράγραφος 7, τα δικαστήρια της Ένωσης και των κρατών μελών λαμβάνουν δεόντως υπόψη τους τις επεξηγήσεις οι οποίες έχουν εκπονηθεί με σκοπό την παροχή κατευθύνσεων για την ερμηνεία του παρόντος Χάρτη.

Ένα ζήτημα που έδωσε αφορμή για προβληματισμό ανάγεται στο γεγονός ότι ο Χάρτης προβλέπει ρητά τη διάκριση μεταξύ δικαιωμάτων και αρχών. Ειδικότερα το άρθρο 52 παράγραφος 5 προβλέπει ότι: «Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη που

περιέχουν αρχές μπορούν να εφαρμόζονται με νομοθετικές και εκτελεστικές πράξεις των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης και με πράξεις των κρατών μελών όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, κατά την άσκηση των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους. Η επίκληση των διατάξεων αυτών ενώπιον δικαστηρίου είναι παραδεκτή μόνον για την ερμηνεία των εν λόγω πράξεων και τον έλεγχο της νομιμότητάς τους.» Δεδομένης της διάκρισης μεταξύ δικαιωμάτων και αρχών υποστηρίζεται ότι, ειδικά στο πεδίο των κοινωνικών δικαιωμάτων, περιορίζεται πολύ η ουσιαστική δυνατότητα επίκλησης των δικαιωμάτων αυτών ενώπιον του δικαστή, καθώς η διατύπωση πολλών από τις σχετικές διατάξεις είναι κάπως αόριστη και γενικόλογη.

Έναντι αυτής της κριτικής θα ήθελα να υπενθυμίσω ότι η αναγωγή των αρχών αυτών σε νομικά δεσμευτικές διατάξεις ίδιας τυπικής ισχύος με τις συνθήκες είναι από μόνη της ικανή να δώσει νέα ώθηση για νομοθετικές πρωτοβουλίες στους αντίστοιχους τομείς. Επιπλέον, και η νομολογιακή ερμηνεία του παράγωγου δικαίου όταν γίνεται υπό το φως νομικά δεσμευτικών διατάξεων ανώτερης τυπικής ισχύος αποκτά άλλη δυναμική και άλλες προοπτικές.

Ένα δεύτερο σημείο το οποίο χρήζει ιδιαίτερης αναφοράς λόγω της σημασίας του για την αρμονική ανάπτυξη της ευρωπαϊκής έννομης τάξης, συνιστά η εξασφάλιση της συνοχής κατά την ταυτόχρονη εφαρμογή του Χάρτη και των άλλων πηγών προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως η ΕΣΔΑ και οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών.

Εν προκειμένω, όσον αφορά κατά πρώτο λόγο τη σχέση μεταξύ των διατάξεων του Χάρτη με αυτές τις ΕΣΔΑ, το άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη ορίζει ότι εάν κάποιο από τα δικαιώματα του Χάρτη αντιστοιχεί σε δικαίωμα που διαφυλάσσεται από την ΕΣΔΑ, η έννοια και το πεδίο εφαρμογής του εν λόγω δικαιώματος πρέπει να συμπίπτει με αυτό που ορίζει η ΕΣΔΑ. Ωστόσο, σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, η νομοθεσία της ΕΕ δεν αποκλείεται να παρέχει ακόμη πιο εκτεταμένη προστασία. Όσον αφορά κατά δεύτερο λόγο τη σχέση μεταξύ των διατάξεων του Χάρτη και των κοινών συνταγματικών παραδόσεων των κρατών μελών, αυτή ρυθμίζεται στην παράγραφο 4 του άρθρου 52, δυνάμει της οποίας κάθε δικαίωμα που προκύπτει από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των χωρών της ΕΕ πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με τις εν λόγω παραδόσεις.

Περνώντας τώρα στη σχετική νομολογία, το Δικαστήριο αναφέρθηκε στη σχέση μεταξύ των διατάξεων του Χάρτη και της ΕΣΔΑ στην υπόθεση *McB*¹. Η υπόθεση αυτή αφορούσε νομοθεσία κράτους μέλους, η οποία για να αναγνωρίσει στον πατέρα τέκνου που δεν έχει συνάψει γάμο με τη μητέρα, δικαίωμα επιμέλειας, απαιτούσε την προηγούμενη έκδοση δικαστικής απόφασης. Ετέθη λοιπόν το ερώτημα εάν μια τέτοια νομοθεσία είναι συμβατή με τον κανονισμό 2201/2003, ερμηνευόμενο σύμφωνα με το άρθρο 7 του Χάρτη, σχετικά με τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι δεδομένου ότι το άρθρο 7 του Χάρτη διασφαλίζει δικαιώματα τα οποία αντιστοιχούν σε όσα κατοχυρώνει το άρθρο 8, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ., η έννοια και η έκταση αυτού του άρθρου του Χάρτη πρέπει να συμπίπτουν με αυτές που έχει το αντίστοιχο άρθρο της ΕΣΔΑ, όπως αυτό ερμηνεύεται στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Συναφώς, εμπνεόμενο και από τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, το Δικαστήριο έκρινε ότι το γεγονός πως ο φυσικός πατέρας, σε αντίθεση προς τη μητέρα, δεν αποκτά αυτοδικαίως το δικαίωμα επιμέλειας του τέκνου του, δεν θίγει τον πυρήνα του δικαιώματός του στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη, υπό την προϋπόθεση ότι διασφαλίζεται το δικαίωμά του να αποταθεί στο αρμόδιο δικαστήριο για να ζητήσει να του ανατεθεί η επιμέλεια του τέκνου.

Εξάλλου, ανάμεσα στις σχετικές εκκρεμείς υποθέσεις χρήζει υπόμνησης η *NS*². Η υπόθεση αυτή, η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη χώρα μας, αφορά την απόφαση απέλασης ενός αιτούντος άσυλο από το Ηνωμένο Βασίλειο στην Ελλάδα δυνάμει του Κανονισμού 343/2003³, γνωστού και ως Κανονισμός Δουβλίνο II. Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο θέτει εκτός άλλων το ερώτημα εάν η προστασία που παρέχεται δυνάμει των γενικών αρχών του δικαίου της ΕΕ και, ειδικότερα, των δικαιωμάτων που προστατεύονται με τα άρθρα 1, 18 και 47 του Χάρτη σε πρόσωπο ως προς το οποίο έχει εφαρμογή κανονισμός είναι ευρύτερη από την προστασία που παρέχει το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Αναφορικά με αυτό το ζήτημα πρέπει να σημειωθεί

¹ Απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Οκτωβρίου 2010, υπόθεση C-400/10 PPU, *J. McB.*, δεν έχει ακόμη δημοσιευτεί στη Συλλογή.

² Αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, υπόθεση C-411/10, *NS*, ΕΕ C 274 της 9.10.2010, σ. 21 έως 22.

³ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 343/2003 του Συμβουλίου, της 18ης Φεβρουαρίου 2003, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας, ΕΕ L 50 της 25.2.2003, σ. 1 έως 10.

ότι είναι γεγονός ότι η δυνατότητα παροχής ευρύτερης προστασίας σε επίπεδο ΕΕ αντανακλά τον αυτόνομο χαρακτήρα του δικαίου της Ένωσης. Από την άλλη πλευρά όμως, η χορήγηση εκτεταμένης προστασίας σε ένα δικαίωμα εμπεριέχει τον κίνδυνο της αποδυνάμωσης της προστασίας άλλων δικαιωμάτων. Επ' αυτού του ζητήματος η απόφαση του Δικαστηρίου αναμένεται να δώσει χρήσιμες κατευθύνσεις. Εξάλλου, η συγκεκριμένη υπόθεση θίγει ένα επίσης αμφιλεγόμενο θέμα, αυτό των υποχρεώσεων του Ηνωμένου Βασιλείου στο συγκεκριμένο πεδίο, λαμβανομένου υπόψη του Πρωτοκόλλου (αριθ. 30) σχετικά με την εφαρμογή του Χάρτη στην Πολωνία και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ως γνωστόν, το εν λόγω Πρωτόκολλο ορίζει ότι ο Τίτλος IV του Χάρτη δεν μπορεί να αποτελέσει νομική βάση για την παροχή στους ιδιώτες δικαιωμάτων που να μπορούν αυτοί να επικαλούνται απευθείας στην Πολωνία ή στο Ηνωμένο Βασίλειο, εκτός εάν αυτά τα κράτη μέλη προβλέπουν τέτοια δικαιώματα στην εθνική τους νομοθεσία. Έχει γίνει αποδεκτό όμως ότι ένας αριθμός των κοινωνικών δικαιωμάτων που περιλαμβάνονται στον Τίτλο IV του Χάρτη αποτελούν ταυτόχρονα τμήμα των γενικών αρχών του Ευρωπαϊκού δικαίου οι οποίες έχουν καθιερωθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου και συνεπώς δεσμεύουν όλα τα κράτη μέλη. Η υπόθεση εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου και για αυτό το λόγο δε θα επεκταθώ περισσότερο. Απομένει να δούμε ποιες θα είναι οι λύσεις που θα δώσει το Δικαστήριο στην απόφασή του.

Η ΕΠΙΚΕΙΜΕΝΗ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΕ ΣΤΗΝ ΕΣΔΑ

Τέλος, θα ήθελα να κλείσω τη σημερινή μου ομιλία με μια αναφορά στην προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ. Όπως προανέφερα, γίνεται κατανοητό ότι η ταυτόχρονη εφαρμογή του Χάρτη και των άλλων πηγών προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, και κυρίως της ΕΣΔΑ, εγείρει προβληματισμούς όσον αφορά την εξασφάλιση της συνοχής της νομολογιακής ερμηνείας των εν λόγω δικαιωμάτων. Οι προβληματισμοί αυτοί αναμένεται να διευθετηθούν με την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ, οι βάσεις για την οποία τέθηκαν με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας.

Η επικείμενη προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ θα έχει, χωρίς αμφιβολία, συνέπειες σε ολόκληρο το σύστημα της παροχής ενδίκου προστασίας της Ένωσης. Για το λόγο αυτό, το Δικαστήριο παρακολούθησε εκ του σύνεγγυς την εξέλιξη αυτής της διαδικασίας και συμβάλλοντας στις προσπάθειες που καταβάλλονται για την

υλοποίηση του σχεδίου προσχώρησης, το οποίο θέτει αρκετά περίπλοκα νομικά ζητήματα, διατύπωσε τις πρώτες του σκέψεις επί μιας ειδικής πτυχής που αφορά τον τρόπο λειτουργίας του δικαιοδοτικού συστήματος της Ένωσης σε έγγραφό του το οποίο δημοσίευσε στις 5 Μαΐου 2010⁴. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι προς στήριξη της εγγενούς στην ΕΣΔΑ αρχής της επικουρικότητας και προς παράλληλη εξασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας του δικαιοδοτικού συστήματος της Ένωσης, το οποίο υπαγορεύει ότι το ΔΕΕ είναι το μόνο αρμόδιο Δικαστήριο να κηρύξει το ανίσχυρο πράξεων των οργάνων της Ένωσης όπως προκύπτει και από τη νομολογία Foto-frost⁵, πρέπει να υφίσταται μηχανισμός ικανός να εξασφαλίζει ότι το Δικαστήριο θα μπορεί να επιλαμβάνεται, κατά τρόπο αποτελεσματικό, ζητημάτων κύρους πράξης της Ένωσης πριν το ΕΔΔΑ αποφανθεί επί της συμφωνίας της πράξης αυτής προς την ΕΣΔΑ.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η πρόταση θέσπισης ενός μηχανισμού ο οποίος θα εγγυάται ότι το ΔΕΕ θα μπορεί σε κάθε περίπτωση να προβαίνει σε (εσωτερικό) δικαστικό έλεγχο προτού αποφανθεί το ΕΔΔΑ αποτελεί πλέον κοινή θέση και των δύο Δικαστηρίων.⁶ Απομένει να διευκρινισθεί ο τρόπος με τον οποίο θα επιτευχθεί η παρεμβολή του ΔΕΕ στη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου. Εναπόκειται σ' αυτούς που διαπραγματεύονται τη συμφωνία προσχώρησης να επιλέξουν μία πρόσφορη λύση που θα διατηρήσει τις ισορροπίες και θα διαφυλάξει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Ένωσης και του δικαίου της, όπως ακριβώς επιβάλλει το άρθρο 1 του προσαρτημένου στη Συνθήκη της Λισσαβόνας Πρωτοκόλλου υπ' αριθμ. 8.

Θα μπορούσα να τελειώσω εδώ. Ωστόσο και παρά την προσοχή που οφείλω να επιδείξω λόγω της ιδιότητάς μου δεν μπορώ να παραβλέψω το γεγονός ότι η οικονομική και πολιτική κρίση, την οποία διέρχεται η χώρα μας, έχει οδηγήσει ακόμη και σε αμφισβήτηση της ίδιας της ευρωπαϊκής ιδέας και της σημασίας της για το μέλλον μας.

⁴ Έγγραφο προβληματισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της 5^{ης} Μαΐου 2010, "επί ορισμένων πτυχών της προσχώρησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών".

⁵ Απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Οκτωβρίου 1987, Foto-frost, Υπόθεση 314/85, Συλλογή 1987, σελίδα 4199.

⁶ Σε κοινή Ανακοίνωσή τους τον Ιανουάριο του 2011, οι Πρόεδροι των δυο Δικαστηρίων τέθηκαν υπέρ της θέσπισης ενός τέτοιου μηχανισμού.

Η Ελλάδα συμπλήρωσε φέτος 30 χρόνια πορείας στην ΕΕ. Η ένταξη στην ευρωπαϊκή οικογένεια αποτελούσε όραμα επί δεκαετίες, ήταν η βασική επιδίωξη της γενιάς μου και διασφάλισε την ισότιμη συμμετοχή μας στην ενωμένη Ευρώπη. Έφερε αποτελέσματα και οφέλη στο ελληνικό κράτος και στους Έλληνες πολίτες που είναι απτά και μετρήσιμα. Παράλληλα το πολιτικό σύστημα, που σήμερα τελεί υπό έντονη αμφισβήτηση, ανταποκρίθηκε επί μεγάλο χρονικό διάστημα στις προκλήσεις, μας ενέταξε χωρίς έντονους κλυδωνισμούς πρώτα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και μετά στον σκληρό πυρήνα της Ευρωζώνης. Και αν δυσκόλεψαν πολύ τα πράγματα, αν σημειώθηκαν σοβαρά λάθη και υπήρξαν παραλείψεις, η ανάπτυξη ενός ευρωσκεπτικισμού και η αναζήτηση των αιτιών στη ευρωπαϊκή συμμετοχή μας δεν είναι στη σωστή κατεύθυνση και μόνο θα επιτείνει τις συνέπειες της κρίσης.

Για τους Ευρωπαίους πολίτες, δύο είναι τα μεγάλα επιτεύγματα της ενωμένης Ευρώπης στην καθημερινότητά τους, ο χώρος Σένγκεν και το ευρώ. Δηλαδή μία έκταση πολλών εκατοντάδων τετραγωνικών χιλιομέτρων, όπου υπάρχει ελεύθερη κίνηση χωρίς ελέγχους και αποκλεισμούς, καθώς και 16 χώρες με ενιαίο και σκληρό νόμισμα. Όσοι συζητούν άλλες λύσεις, ας αναλογισθούν γιατί άραγε η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποτελεί μόνιμο στόχο και σταθερή αξία για όλους αυτούς που βρίσκονται στη γειτονιά μας και που αναμένουν και επιθυμούν διακαώς να ενταχθούν στην ευρωπαϊκή οικογένεια, δέχονται και εισάγουν το ευρώ ως εθνικό νόμισμα χωρίς να μετέχουν στην Ευρωζώνη, είναι πρόθυμοι να υποστούν μεγάλες θυσίες, για να κερδίσουν ακριβώς αυτό που πολλοί από εμάς, νομίζω εκ του ασφαλούς, κατακρίνουν ως δυσανάλογη απώλεια εθνικής κυριαρχίας.

Εγώ, κυρίες και κύριοι, δεν κατανοώ τι θα πεί τέλος της μεταπολίτευσης και τι θα πεί αλλαγή ή απόρριψη του πολιτικού συστήματος. Ίσως γιατί έμαθα και τολμώ ακόμη να αναζητώ λύσεις μέσα από αυτό.